

טו וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם
וּבֵין כָּל־נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל־בָּשָׂר וְלֹא־יְהִיָּה
עוֹד הַמַּיִם לַמָּבּוּל לְשַׁחַת כָּל־בָּשָׂר:
טז וְהָיְתָה הַקֶּשֶׁת בְּעָנָן וְרֵאִיתִיהָ לְזִכֹּר

בַּעֲנָנָא: טו וְדִכְרַנָּא יְת קִנְמִי
דִּי בֵין מִימְרֵי וּבִינֵיכֻן וּבֵין
כָּל נֶפֶשׂא חַיָּתָא בְּכָל בָּשָׂרָא
וְלֹא יְהִי עוֹד מַיָּא לְטוּפָנָא
לְחַפְלָא כָּל בָּשָׂרָא: טז וְתִהְיִי
קֶשֶׁתָא בַּעֲנָנָא וְאַחֲזִנָּה לְמִדְכָּר

העמק דבר

(טו) וזכרתי את בריתי: תדע שמה שבא כרגע השמש נגד הענן המביא הקשת, מזה יהיה לסימן שהגשם אינו בא מתחילה לברכה, אלא לשטף מים רבים ולהיות מבול רחמנא ליצלן⁹⁵, אבל הנני מקים בריתי ש"ו לא יהיה עוד המים למבול לשחת כל בשר". מבואר שיהיה למבול אבל לא "לשחת כל בשר", אלא לעונש לשטוף כמה בני אדם ובהמה רבה⁹⁷. ועל זה האופן⁹⁸ בא נוסח⁹⁹ "זוכר הברית", דבלא זה היה כח הדין לשטוף מכל וכל. (טז) והיתה הקשת בענן: שתעמוד הקשת איזה משך זמן¹⁰⁰, ע"י שיהא הגשם עם זוהר השמש מעורבים, אזי לא די שאינו בא למבול לשחת, אלא "וראיתיה לזכור ברית עולם", שעשיתי להנהיג הטבע ולקיום העולם, כמו שכתבתי לעיל (ו,יח)¹⁰¹. והיינו דכתיב "בין אלהים" ולא קאמר "ביני" אלא "בין אלהים", דכבר ביארנו ריש פרשת בראשית (א,א) דשתי משמעויות יש לשם "אלהים", היינו שהוא המנהיג את הטבע, והוא הנזכר בכל התורה, שנית, הוא הבורא את העולם ומלואו, והוא שם "אלהים" שנוכר בפרשת

בראשית הבורא את העולם, כמו שכתבתי לעיל (ז,א). וזהו מאמר "אלהים" — "וראיתיה לזכור ברית עולם בין אלהים" — המנהיג ומשגיח לטוב ולברכה יתירה. ואם כי הוא הוא יתברך ויתעלה אחד הוא ואין שני, מכל מקום כך דרך הלשון יפה. והיינו שמברכין על הקשת "זוכר הברית ונאמן בבריתו", "זוכר הברית" הוא באופן הראשון, "נאמן בבריתו" באופן השני. וידוע דמשמעות "נאמן" הוא לשלם שכר, כראיתא בתורת כהנים כמה פעמים "אני ה'" — "נאמן לשלם שכר", ובתענית (יא,א) "אל אמונה" — "כשם שמשלמין שכר"¹⁰² וכו'. וכך ביאור הלשון "נאמן בבריתו" שבהיות הקשת בענן במשך הענן¹⁰³ הוא לסימן ברכה לארץ, כראיתא בתענית (ג,ב) "שמשא דבתר מטרא מטרא"¹⁰⁴.

(הרחב דבר — והנה אמרו בכתובות ס"פ המדיר (עז,ב) ששאלו מריב"ל 'נראתה הקשת בימך', ומשמע שם דבזמן שיש זכות צדיקים אין הקשת נראה כלל¹⁰⁵, וזה פלא¹⁰⁶. ולפי דברינו ניחא, דמש"ה דייקו לשאול 'נראתה הקשת', ולא שאלו 'אם היתה הקשת'. אלא אם נראה באופן

שבשעת... 95. לולי הברית. 96. "כל" דייקא. 97. כפי שביאר רבינו לעיל פסוק י"א על המילים "ולא יכרת כל בשר עוד ממי המבול". 98. כשהקשת מופיעה לרגע ונעלמת. 99. הברכה. 100. ולא תיעלם מיד. 101. הברית שכרתי על קיום העולם, 'והיא הברכה שבירך ה' את אדם וחוה' (לשון רבינו לעיל שם). 102. כשם שמשלמין שכר לצדיקים לעוה"ב אפילו על מצוה קלה שעושין, כך משלמין שכר לרשעים בעוה"ז אפילו על מצוה קלה שעושין. 103. כלומר, שלא נעלמת מיד. 104. ז"ל הגמרא: זיקא (רוח) דבתר מטרא כמיטרא (כמעט שמועילות כמטר עצמו — רש"י), עיבא (ענן) דבתר מיטרא כמיטרא, שימשא דבתר מיטרא כתרי מיטרי. 105. וכן הביא רש"י בשם ב"ר בפסוק "לדורות עולם". 106. שהרי זו תופעה טבעית, וכנ"ל.

אונקלוס

בראשית ט נח

קכא

קִים עֲלֵם בֵּין מִימְרָא דִּי
וּבֵין קַל נִשְׁמָא חִימָא קַל
בְּשָׂרָא דִּי עַל אֶרְעָא:
יֵז נִאמֵר יֵז לִנְח דָּא אֶת קִים
דִּי אֶקְמִית בֵּין מִימְרֵי וּבֵין
קַל בְּשָׂרָא דִּי עַל אֶרְעָא:
יח נִהְיוּ בְּנֵי נֹחַ דִּי נִשְׁקִי מִן

בְּרִית עוֹלָם בֵּין אֱלֹהִים וּבֵין כָּל־נֶפֶשׁ
חַיָּה בְּכָל־בֶּשָׂר אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ:
וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־נֹחַ זֹאת אוֹת־
הַבְּרִית אֲשֶׁר הִקְמֹתִי בֵּינִי וּבֵין כָּל־בֶּשָׂר
אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ: פ שִׁישִׁי יח וַיְהִיו בְּנֵי־נֹחַ

רש"י

ממחשבה לפני להביא חשך ואבדון לעולם: (T0) בין אלהים ובין כל נפש חיה. מן מדת הדין של מעלה וביניכם, שהיה לו לכתוב ביני ובין כל נפש חיה, אלא זהו מדרשו, כשתנחל מדת הדין לקטרג עליכם לחייב אתכם, אני רואה את האות ומזכיר: (T1) זאת אות הברית. הראהו הקשם ואמר לו, הרי האות שאמרתי:

העמק דבר

הראשון שיהא נראה כרגע ונכסה, שבא לאות על שראוי להיות מכול לולי הברית. אבל היות הקשת בענן אינו אלא סימן ברכה ג"כ — עד כאן הרחב דבר). (יז) ויאמר אלהים וגו': חזר ואמר בפני עצמו, שלא יפול ספק בלב נח אשר רק בהתראות הקשת יהיו בטוחים מהשחתת הארץ, משא"כ באם יהיה גשם שוטף בלי אותו אות הקשת אפשר חלילה יהיה חשש כליון. ואולי שאל נח או התפלל על זה. על כן חזר ובא המאמר — "זאת אות הברית", הקשת הלז שאני מראה אותו לבדו, הוא אות¹⁰⁷ "הברית אשר הקימותי ביני וגו'" גם¹⁰⁸ בלי שום זכירה ואות הקשת. ולא בא הקשת בענני ענן להתראות כי אם להורות שהדור ראוי לכליון לולי הברית, אבל גם כאשר לא בא להתראות בקשת ג"כ העולם בטוח

ע"פ מאמרי¹⁰⁹ לבד. וזהו שמברכין על הקשת עוד וקיים במאמרו. ובשעת ראיית הקשת מברכין על כל אופנים שבא, כמו בשעה שמברכין על אשתו של לוט 'זוכר את הצדיקים' על הצלת לוט. (יח) ויהיו בני נח: 'אלה בני נח' מיבעי. אלא "ויהיו" משמעו דשלש היות היו בעולם¹¹⁰ (וכמו שתרגם אונקלוס על המקרא "היו אשורם ולטושים" — להלן כה, ג — "למשריין" וכו'¹¹¹, והוא מדכתיב "היו"¹¹²). ופירש הכתוב "היוצאים מן התבה"¹¹³, כי ודאי קרוב לומר שהוליד עוד בנים שלא נתפרשו, אבל כאן בא המקרא לספר כי כמו שהושתת העולם בשלשה אופני בני אדם, היינו קין והבל ושת, כמו שכתבתי לעיל פרק ד', כך היו כאן בני נח יוצאי התבה שהושתת מהם

107. הוא אות על כך שישנה ברית שהקימותי ביני וכו', כלומר, המושג "אות הברית" המופיע בפסוקים אלו משמעותו 'אות על כך שישנה ברית', והברית היא עצם ההבטחה או השבועה של הקב"ה שלא יביא מבול. 108. והברית עצמה אינה מותנית בזכירה ואות הקשת. 109. שבועתי, הבטחתי — "לא אוסיף לקלל עוד את האדמה". 110. 'נפרדים היו במהותם' (רבינו בהמשך דבריו). 'שכל אחד היה לו כח אחר' (רבינו לעיל וי). והשוה עם לשון תנחומא ישן (ח, יט): "ויהיו בני נח" — נהיה להם הויה בעולם... 111. ז"ל: "ובני דדן הוו למשריין (למחנות) ולשכונין (לשכונות) ולנגון" (ולאיים). 112. ועיין להלן לו, יא ברבינו. 113. ומיותר לכאורה.